

Den egensinnige från Kittelfjäll

En biografisk studie om utförsåkaren Bengt-Erik Grahn

Isak Lidström

Bengt-Erik Grahn (1941–2019) var en av den alpina skidsportens förgrundsgestalter i Sverige. Under 1960-talet tillbringade han vinterhalvåren på kontinenten och etablerade sig inom det internationella toppskikt av utförsåkare som vanligtvis kom från Österrike, Frankrike eller Italien. Hans framgångar kom så småningom att sporra en kommande generation utförsåkare som skulle göra Sverige jämförbart med alpländerna i denna idrottsgren. Grahn tävlade för Tärna IK Fjällvinden, en klubb som bildades 1925 och som sedermera representerats av internationella stjärnor av vilka Ingemar Stenmark och Anja Pärson är de mest namnkunniga.¹ Föreliggande studie är att betrakta som en biografi över utförsåkaren Bengt-Erik Grahn.

Utförsåkningens historia i Sverige är ännu förhållandevis outforskad, även om några enstaka insatser gjorts. Uppmärksamheten har då främst riktats mot Ingemar Stenmarks bedrifter och persona under 1970- och 1980-talen.² Medievetaren Fredrik Schoug klassificerar ”Stenmark som nationalhjälte. Med detta avser jag inte enbart det faktum att han i likhet med många andra idrottsmän företrädde nationen och erhöll idolstatus, utan också att hans breda popularitet tenderade att överskrida barriärer som kön, klass och generation”.³ En annan medievetare, Bo Reimer, föreslår att Stenmarks enorma genomslag hör samman med att han personifierade en ”traditionell, ’äkta’ svenskhet i en komplicerad och motsägelsefull tid.”⁴ Samtidigt understryker Reimer att det rör sig om en medial konstruktion och att “[b]ilden som ges inte på något sätt är felaktig. Men den är en av flera tänkbara”.⁵ Påpekandet är viktigt. Stenmark har fungerat som en nationalhjälte och nationalhjälten utgör ett slags dominerande narrativ som i hög grad tilldragit sig idrottsforskarens intresse. Etnologer och historiker har understrukit den centrala funktion som uppburna idrottspersonligheter – inte bara Stenmark – haft för att uppfylla behovet av nationella identifikationsobjekt. Framför allt är det media och sportjournalister som gått i bräschen när idrottens stjärnor förvandlas till heroer vars kynnen och lynnen upphöjs till moraliska ideal och inkarnationer av samhällets dominerande värden.⁶ I betydligt mindre grad har forskare intresserat sig för identitetskategorier som förekommit parallellt, men i skuggan av de nationella hjälteberättelserna. Samisk identitet är ett exempel på ett sådant icke dominerande narrativ. Det är värt att notera i detta sammanhang eftersom Bengt-Erik Grahn var av samisk härkomst

i likhet med många av Tärna IK Fjällvindens namnkunniga utförsåkare. I anslutning till Same-Mästerskap brukar exempelvis minnet av Ingemar Stenmarks insatser rekapituleras. Vid dessa tillfällen står den gängse hjälteberättelsen om Stenmark som representant för den traditionella och ”äkta” svenskheten åt sidan. Istället är det minnet av en samisk idrottsutövares hjältesaga som står i fokus.⁷

Fortsättningsvis vill även jag uppehålla mig vid de kulturella identiteter som kanaliseras via enskilda idrottsutövare. Mitt perspektiv blir emellertid mer heterogent än i tidigare forskning i så måtto att jag vill undersöka hur olika kulturella identiteter kopplade till exempelvis etnicitet, region och nation existerat parallellt. Syftet är att rekapitulera Bengt-Erik Grahns idrottskarriär och då särskilt diskutera hur dessa kulturella identiteter kommer till uttryck i dagspressens tidningsartiklar och i hans egen levnadsberättelse.

Förhoppningsvis kan ett spänningsfält synliggöras mellan individens perspektiv i form av minnen och erfarenheter samt de omgivande förväntningar och attityder vilka individen hade att förhålla sig till under idrottskarriären. Uppgiften består i att ur ett varierat empiriskt material framlägga de ibland tydliga, ibland inbäddade uttryck med vilka idrottspersonligheten sammankopplas med kulturella markörer som kan hänföras till någon form av identifikation med större abstrakta gemenskapsformer. Perspektivet bygger på att de markörer och kriterier som definierar identiteters innehåll bestäms utifrån ett slags växelverkan mellan självtillskrivning och tillskrivning utifrån.⁸ En grundläggande förutsättning är därmed att alla former av grupper och kollektiv konstitueras relationellt, i förhållande till andra.⁹ Som påpekats av Stuart Hall är kulturella identiteter inte att betrakta som objektiva och oföränderliga storheter. Snarare handlar det om positioneringar som äger rum i specifika historiska och kulturella kontexter.¹⁰ Kulturella identiteter är alltså flytande, föränderliga och anpassningsbara. Överfört till vårt idrottshistoriska sammanhang kan, som framgått, samma idrottsutövare vid ett Same-Mästerskap lyftas fram som en samisk skidhjärte för att vid ett världsmästerskap eller ett olympiskt spel hyllas som den svenska nationens idrottshjärte. Det är denna typ av situationsbundna identitetspositioner som jag vill belysa med Bengt-Erik Grahns idrottskarriär som utgångspunkt.

Ett begrepp som aktualiseras är *hybridisering*, vilket främst brukar avse människors benägenhet att tillägna sig parallella tillhörigheter och korsbefruktningar av identiteter, särskilt i takt med en ökad globalisering och rörlighet över gränser. Sådana hybrida identiteter har förstas funnits även långt tidigare. Poängen är att människor, oavsett var i tid och rum, sällan har en enda grupptillhörighet med något slags överhöghetsstatus. Inte sällan har personer dubbla nationaliteter eller en bakgrund i olika etniska grupper. Dessutom kan exempelvis religiösa, sexuella eller klassmässiga

tillhörigheter gå på tvärs mot övriga identifikationer inom större gemenskapsformer. En hybrid identitet är därmed sammansatt av olika markörer som tämligen okomplicerat kan sammansmälta, verka parallellt, men även komma i konflikt med varandra.¹¹

Hybridisering är ett tillämpbart begrepp om man beaktar den miljö i vilken Bengt-Erik Grahn fostrades till en utförsåkare i världsklass. Koloniseringen av Tärna och trakterna däromkring sköt fart på allvar under 1800-talets första decennier när nybyggare med svensk och finsk bakgrund etablerade sig i trakten. Etableringen påverkade i hög grad de redan befintliga skogs- och fjällsamiska levnadsmönstren i så måtto att nybyggarna uppodlade områden som ingick i samernas renbetesland. Dessutom sammanföll i hög grad nybyggarnas och skogssamernas ekologiska nischer. Jakten och fisket var viktiga födkrokar för båda dessa grupper, något som gav upphov till såväl beroende- som konkurrensförhållanden. Ingiften och anpassningar efter varandras kulturer ledde så småningom till att de etniska gränserna blev allt mer oskarpa, särskilt som många samer successivt övergav den nomadiska tillvaron för att bli bofasta med egna nybyggen.¹² Familjen Grahn genomgick en liknande förändring när Bengt-Erik var två år gammal, föräldrarna övergav då renskötseln för att istället bli jordbrukare i Kittelfjäll.

Livsmönstren har sålunda varit föränderliga och kulturprocesserna rörliga i Tärnabygden under seklernas gång. Som ett exempel på hur hybridiseringen av idag kan ta sig uttryck fungerar följande citat, hämtat ur en tidningsintervju med Anja Pärsson: ”Jag har samiskt ursprung, men frågar du hon som sitter i kassan på Konsum så har hon också det. Alla som bor i den här byn har det i släkten. Det är kultur.”¹³

Att skriva idrottsliv

Inledningsvis bör ett begreppspar presenteras som aktualiseras i samband med gestaltningarna av Bengt-Erik Grahns idrottsliv och som även fungerar som ett analytiskt redskap i undersökningen. Det rör sig om *tradition* och *modernitet*. Med tradition avses i detta sammanhang ett tillstånd av tillbakablickande där ett ideal konstrueras som symboliserar ett tidlöst förflutet, vilket i sin tur används för att orientera sig i en (modern) samtid förknippad med föränderlighet och rörlighet men samtidigt också med ovisshet och rotlöshet. Dikotomin tradition/modernitet följer därmed i grova drag den åtskillnad mellan *Gemeinschaft* och *Gesellschaft* som sociologen Ferdinand Tönnies lanserade i 1800-talets slutskede.¹⁴

Studien bygger alltså på två källtyper, nämligen pressmaterial och intervjuer med Bengt-Erik Grahn.¹⁵ I pressmaterialet har jag särskilt sökt efter formuleringar, retoriska grepp och utsagor som på ett eller annat sätt kan

betraktas som uttryck för kulturell identitet. Sådana uttryck kan framträda konkret, i form av utsagor eller textfragment med ord kopplade till olika identitetskategorier. Ibland rör det sig om mer abstrakta positioneringar där formuleringar i text kan härledas till en identifikation med ett ”vi” i förhållande till ett ”dom”, utan att explicita benämningar på grupper eller kollektiv för den skull förekommer.¹⁶ Sedan vissa centrala teman utkristalliserats efter en första bearbetning har materialet studerats på nytt, i ett slags växelverkan mellan analys och materialbearbetning. Det pressmaterial som studerats finns förvarat på Kungliga biblioteket (KB) i Stockholm. Slagningar på Bengt-Erik Grahn's namn i KB:s digitaliserade mikrofilmsarkiv resulterade i ca 1 800 träffar, varav endast en liten andel fyllde någon funktion för mina ändamål. Merparten bestod av tävlingsresultat och kortfattade faktauppgifter. Av alla artiklar var ca 250 av ett mer utförligt slag och handlade helt eller delvis om Bengt-Erik Grahn. De flesta har publicerats i de största svenska dags- och kvällstidningarna, nämligen *Svenska Dagbladet*, *Dagens Nyheter*, *Aftonbladet* och *Expressen*. *Idrottsbladet*, som inte finns tillgängligt digitalt, har bearbetats manuellt vid tidpunkter för Bengt-Erik Grahn's mest omskrivna idrottsprestationer, liksom även lokalpressen i hans hemtrakter (*Västerbottens-Kuriren*, *Västerbottens Folkblad* och *Norra Västerbotten*). Några väsentliga skillnader i rapportering mellan den rikstäckande pressen och lokalpressen har inte kunnat skönjas.¹⁷

Utöver pressmaterialet har fem levnadshistoriska intervjuer genomförts.¹⁸ Dessa har utförts och bearbetats inom ramen för den historievetenskapliga ansats som brukar benämnas muntlig historia (*oral history*). Denna forskningsinriktning tar sin utgångspunkt i den process inom vilken intervjuer genomförs samt produkten av denna, den berättelse om det förflutna som konstrueras i intervjumaterialet.¹⁹ Det stora värdet av muntlig historia anses ofta bestå i att synliggöra och ge röst åt människor och grupper som sällan framträder i traditionell historieskrivning.²⁰ Poängen med intervjun är dock inte främst att samla fakta för att rekonstruera händelseförlopp ur det förflutna. Subjektiviteten är själva verket en central målsättning utifrån de problemställningar som står i fokus. Allesandro Portellis flitigt citerade beskrivning av hur historikern kan använda sig av muntliga källor är i sammanhanget gångbar: ”Oral sources tell us not just what people did, but what they wanted to do, what they believed they were doing, and what they now think they did.”²¹ Det handlar om att, som historikern Malin Thor Tureby formulerar det, ”tolka minne, subjektivitet och identitet”.²² I intervjuerna har jag alltså haft möjlighet att ställa frågor utifrån undersökningens problemställningar. Därmed framträder också metodens begränsningar. Genom intervjuerna ges visserligen möjligheten att få den biograferades subjektiva uppfattning om sitt liv i det förflutna. Samtidigt färgas levnadsberättelsen

av mig som intervjuare genom de frågor jag ställer och av den dynamik som uppstår i intervjusituationerna. Av den anledningen valde jag ett upplägg av studiens genomförande som var att jag skulle vara så förtrogen med det skriftliga materialet som möjligt innan intervjuerna genomfördes. Före intervjutillfällena samlades därför tidningsartiklarna in och bearbetades. Utifrån dessa kunde jag utarbeta en grov kronologisk översikt av Bengt-Erik Grahns idrottskarriär och därmed identifiera nyckelhändelser och andra utmärkande drag som sedan låg till grund för våra samtal.²³ Dessa samtal kan betraktas som narrativa intervjuer där fokus ligger på den intervjuades berättelser, och då inte bara berättelsernas innehåll, utan även hur de är strukturerade och uppbyggda.²⁴

Analysen av de levnadshistoriska intervjuerna är inspirerad av etnologiska perspektiv på berättande. Utgångspunkten är att en levnadshistoria allt som oftast följer ett kulturbundet mönster, med andra ord att det finns vissa givna förväntningar på vad en sådan berättelse ska innehålla. Den består ofta av kronologiska sekvenser, i vilket livet återges i den följd som det framlevts. Ofta byggs berättelserna upp runt särskilda händelser som får markera vändpunkter i livet, så kallade *epifanier*. De kronologiska sekvenserna varvas ofta med deskriptiva dito, i vilka fokus inte ligger på den kronologiska händelseutvecklingen utan snarare på att skildra en särskild tidsperiod utifrån miljöskildringar, attityder och handlingar. Därutöver kan de kronologiska och de deskriptiva sekvenserna illustreras och levandegöras genom *narrativer*, avgränsade berättelser med en tydlig början och ett tydligt slut som utspelade sig vid en särskild tidpunkt i livet.²⁵

De frågor jag ställde var omväxlande öppet hållna och mer specifika, men utgick alltid från min genomgång av det tryckta källmaterialet. Samtalen genomfördes i köket i Grahns hem på Lidingö utanför Stockholm, och eftersom avstånden mellan våra hem inte är särskilt stort, var jag flexibel med genomförandet. Bengt-Erik Grahn avgjorde själv hur länge samtalen skulle vara, vilket varierade mellan ungefär 45 till 90 minuter.

Sättet som studien genomförts på innebär givetvis att etiska ställningstaganden har behövt hanteras. Som påtalats av Anna-Lill Drugge har forskning historiskt haft negativa konnotationer i urfolkssammanhang i allmänhet och bland samer i synnerhet, något som ställer krav på ökad medvetenhet i fråga om forskningsetik.²⁶ När jag för första gången kontaktade Bengt-Erik Grahn, i maj 2018, för att berätta om mitt avhandlingsprojekt och fråga om han ville medverka i en studie, berättade han att han vanligtvis inte ställer upp på intervjuer med journalister men att han upplevde detta projekt som angeläget eftersom det handlar om samisk idrottshistoria. Sålunda har vi haft något av ett gemensamt ändamål – att kasta ljus över samiska idrottsutövares erfarenheter – och därav har jag lagt stor vikt vid

transparens gentemot den person jag intervjuat.²⁷ När utkast skrivits har Bengt-Erik fått läsa inte bara citat från sig själv utan texten i sin helhet, för att på så sätt kunna komma med egna synpunkter och tolkningar. Efter dessa läsningar lämnades emellertid inga synpunkter som krävde att något i textens innehåll behövde ändras.

Den 21 november 2019 avled Bengt-Erik Grahn efter en tids sjukdom. Vid det laget hade texten sedan några månader tillbaka varit inskickad för redaktionell bedömning och sakkunniggranskning. Den slutgiltiga versionen hann Bengt-Erik tråkigt nog aldrig läsa. Det har känts märkligt att under arbetets gång konstatera att intervjuerna blivit en annan typ av källmaterial nu när den biografierade inte är i livet och kan ta del av vad jag skrivit. Jag ser det nu som extra angeläget att förmedla de ord och minnen som Bengt-Erik Grahn öppen hjärtigt valde att dela med sig av i slutet av sitt liv.

Efter denna inledning sammanfattas Bengt-Erik Grahns idrottskarriär. Därefter presenteras under tre rubriker de slutsatser som dragits av undersökningen av pressmaterialet. Sedan följer tre avsnitt där Grahns egen levnadsberättelse står i fokus. Avslutningsvis sammanfattas artikelns resultat.

Idrottskarriären i blyxtbelysning

Bengt-Erik Grahn föddes som fjärde barnet i en syskonskara på tolv, varav elva nådde vuxen ålder. Alla syskon kom att på ett eller annat sätt att involveras i den alpina skidsporten. Syskonen Grahn skulle så småningom bli välkända för att ha genererat många skidåkartalanger. Så många som sex av bröderna vann SM-guld individuellt eller i lag. Bengt-Eriks karriär sköt fart på allvar när han i sin broder Tores ställe fick möjlighet att åka på en ungdomsresa till Österrike. År 1958, ännu inte 17 fyllda, skedde det definitiva genombrottet då han vann en bronsmedalj vid SM i Åre. Redan inför olympiska vinterspelen i Squaw Valley 1960 talades det om Bengt-Erik Grahn som den svenska utförsåkningens framtidsnamn.²⁸ Strålande resultat i konditionstester och en fin placering vid de förolympiska tävlingarna i Wengen i Schweiz hade kvalificerat honom för ett OS-deltagande.²⁹ Dessvärre föll han illa när han tränade i störtloppsbacken före invigningen, och en spricka i armbågen ledde till att starten i OS gick om intet. Att tävlandet i OS uteblev hindrade inte att Bengt-Erik Grahn etablerades som den svenska utförsåkningens frontfigur. Hans namn var redan vid det här laget välkänt i svenska utförsåkningskretsar, och under 1960-talet tillhörde han världseliten med slalom som specialitet.

Hans eftermäle har även präglas av de många uräkningarna, inte minst dem som inträffade vid VM i Portillo 1966 och OS i Grenoble 1968. Vid båda dessa tillfällen ledde han överlägset i andra åket men körde ur strax

före mål. Som hans främsta merit har andraplatsen i Kitzbühels slalomtävling 1967 framhållits, då konkurrensen i den tävlingen var tuffare än i såväl OS- som VM-tävlingarna.³⁰

Bengt-Erik Grahn i spalterna

När Grahn hade slagit igenom ägnade dagspressen mycket utrymme åt att diskutera faktorer som kunde förklara hans framgång. Till exempel: ”Han är samepojke och uppväxt vid foten av fjället i en syskonskara på tio barn.”³¹ *Expressens* citat är kort, men speglar lika fullt flera av de komponenter som sportjournalisterna lade tonvikt vid. Grahns färdigheter som idrottsman betraktades i dagspressen inte främst som en produkt av den enskilde individens drivkrafter och högt ställda målsättningar, istället underströks de breda kulturgeografiska förutsättningarnas betydelse, där inte minst Kittelfjälls topografi och närheten till branta sluttningar ansågs ha stimulerat småbarnens lekande på skidor som vartefter övergick i tävlande. Därigenom hade en grogrund för en alpin talangfabrik vuxit fram. I efterhand framstod det som predestinerat att Bengt-Erik Grahn skulle bli alpin skidstjärna. Sportjournalisterna skildrade en vägvinnande skidåkarkultur, uppstånden och framalstrad i ett brant fjällandskap. När ”hemma hos-reportage” skulle skrivas var det därför inte bara Bengt-Erik som porträtterades, utan hela den stora familjen Grahn med Kittelfjälls sluttningar som fond.³²

Kittelfjäll, tidigt 1970-tal. Foto: Lennart Sehlin. Copyright: Vilhelmina kommuns fotoarkiv.

Bröderna Tore, Alf och Bengt-Erik Grahn. Foto: Lennart Sehlin. Copyright: Vilhelmina kommuns fotoarkiv.

En annan viktig faktor som i dagspressen ansågs ha legat till grund för Bengt-Erik Grahns framgångsrika skidkarriär utgjordes av den samiska bakgrunden, och då inte minst skolären på internat i Tärnaby. Trots att föräldrarna inte längre var verksamma som renskötare genomförde Bengt-Erik i likhet med sina syskon de första sex årens skolgång på nomadskolan i Tärnaby. Därigenom kom terminerna att tillbringas på skolhemmet, ca tio mil hemifrån. En artikel i *Expressen* lyfte fram uppväxtåren i Kittelfjäll som en period där grunden lades till ett framgångsrikt skidåkarliv, en grund som sedermera kom att utvecklas under nomadskoleåren:

Egentligen är det bara som det skall vara, att Bengt-Erik Grahn blivit ett toppnamn i slalom! Han är född vid foten av fjället (Kittelfjäll, 1 300 m högt) och har åkt skidor sedan han lärde sig gå. Han har gått i nomadskolan i Tärnaby, och där ligger slalombanan så till målet och skolgården sammanfaller. Så Bengt-Erik Grahn har träningskört utför sedan 7-årsåldern. Det är fullkomligt naturligt att skolynglingarna i Tärnaby åker slalom. Det är lika självklart att köra en tur i backen på rasterna som att gå till barnbepisningen på frukostrasten. Nomadskolan i Tärnaby är den verkliga plantskolan när det gäller utförsåkning.³³

I Tärnaby var förutsättningarna för att utöva skidsport de bästa tänkbara och det rädde ingen brist på vare sig materiella förutsättningar eller förebilder.

En Grahn i tv-soffan

Under 1960-talets första hälft steg Bengt-Erik Grahn på allvar in i rampljuset, och samtidigt förändrades den alpina skidsportens status markant i Sverige. En spänning hade länge funnits mellan utförs- och längdskidåkningen. Den senare hade som sport betraktad gamla anor och hade periodvis haft ett slags inofficiell status av svensk nationalsport.³⁴ Den alpina skidsporten saknade denna traditionstyngd. Även om ”slalåm” varit ett känt begrepp i Norge långt tillbaka i historien, var det något helt annat än den moderna tävlingsform som importerades till Sverige från alpländerna under 1920- och 1930-talen.³⁵ Utförsåkningen representerade höga farter, modern skidteknik, risker och turism, liksom ett vinterlandskap som i högre grad var alpssluttningar på kontinenten än Sveriges något flackare topografi.³⁶ Den svenska skididrottsrörelsen förhöll sig länge skeptisk till slalomåkarna, som snabbt ökade i antal under 1930-talets senare hälft och utpekades i pressen som den ”svenska skidsportens fiende nr. 1”.³⁷

Att utförsåkningens så småningom ändå omfamnades av sportjournalister och skidorganisationerna berodde inte minst på Bengt-Erik Grahns och hans landslagskollegers prestationer i alpländerna. Topp tre-placeringar vid internationella tävlingar i Val-d’Isère, Wengen och Riezlern framstår som Grahns främsta prestationer under 1960-talets första hälft, och de passerade inte obemärkt förbi i pressen. ”Kan Bengt-Erik bli Sveriges första erkända brantkung?” frågade sig sportjournalisten Sven Pe Johansson i *Dagens Nyheter*. ”Det beror så på. På honom själv och på längdlöparna. Han har mycket att kämpa mot, inte minst traditionen, den svenska konservatismen. Enligt denna är skidor synonymt med längdloppning.”³⁸ Som kontrast till längdskidåkningens oomtvistliga hegemoni i det svenska skidlandskapet, påtalades nu istället att de svenska utförsåkarnas stjärnstatus var betydligt större i alpländerna än hemma i Sverige.³⁹ *Sölvesborgstidningen* framhöll:

I Norden är Jernberg, Mäntyraanta, Rönnlund och Grønningen kungar på skidor, namn som alla känner till. Men annat är det på kontinenten. Där har man inte mycket till övers åt dem som åker sig dödströtta i ett spår som mäter flera mil. Vill man bli kung där måste man åka fort utför. Och nu är Bengt-Erik Grahn, skogshuggaren från foten av Kittelfjäll i Västerbotten, ett toppnamn på kontinenten.⁴⁰

I *Aftonbladet* beskrevs utvecklingen på följande sätt:

Utförsåkningens utövare i Sverige sågs länge över axeln av det övriga skidfolket, som i längdloppning och backhoppning såg det enda rättensnö-

ret. Man såg bort från det faktum, att vår fjällvärld erbjuder lika stora naturliga förutsättningar för bedrivandet av den tjusiga brantsporten som Alperna gör för centraleuropéerna. Efter andra världskriget började dock motståndet brytas och under de senaste åren har vi följt de svenska utförsloparnas förhävanden med nästa lika stort intresse som deras kollegers i längdspåren. Förtjänsten av denna nya uppskattning kan i mycket hög grad tillskrivas Bengt-Erik Grahn[.]⁴¹

På en bredare samhälllig nivå framstår utförsåkningens folkliga genomslag som en följd av flertalet orsaker vid sidan av de framskjutna placeringarna i internationella tävlingar. Genomslaget tycks även återspegla de förändringar som samtidigt pågick i Sverige. 1960-talet var ett decennium präglad av välfärdsreformer och framtidsoptimism.⁴² Utvecklingen från ett agrarsamhälle till ett högindustriellt samhälle, som i ett internationellt perspektiv låg i absoluta framkant, gick förhållandevis snabbt, och förändringarna var som mest påtagliga decennierna efter andra världskriget.⁴³ I bred bemärkelse kom denna utveckling att förändra den nationella identiteten, vars innehåll och mening inte längre utgick från historien utan snarare från ”moderniteten”, som historikern Alf W. Johansson påpekat.⁴⁴ Detta märks särskilt tydligt i fråga om skidsporten. Längdskidåkningen var tradition, men tillhörde därmed också det förflutna. Utförsåkning var framåtblickande, modern och öppen för nya influenser och tekniska landvinningar, vilket därmed gjorde att den låg i linje med samhällsutvecklingen i stort. Utförsåkning var fritid, oavsett om det var i tv-soffan eller bland semesterfirare i backarna på sportloven. *Dagens Nyheter* skrev år 1965:

Nu är det ”inne” att åka utför. Brantåkning noterar ett allmänt genombrott på bred front. Svenskarna har upptäckt att utförsåkning på skidor är fartens tjusning. [---] Just nu inviger man den ena slalom-anläggningen efter den andra. Kommunerna jobbar för högtryck, små som stora. [---] 1960-talets väg – frampressad av ökad fritid – bjuder inte på enbart backar. Nu skall det vara elljus också, och liftar förstås. Det är tidens melodi. Och snömaskinerna kommer. Redan nu finns det apparater som på konstgjord väg ”vitlägger” en yta av 600 kvadratmeter med 2 decimeter snö på en timme.⁴⁵

Även tv-sändningarna bidrog påtagligt till utförsåkningens förändrade status.⁴⁶ Det definitiva genombrottet inföll visserligen under Ingemar Stenmarks storhetstid under 1970- och 1980-talen, men det är lika fullt tydligt att Bengt-Erik Grahns framfart i alpsluttningarna togs väl emot i tv-sofforna.⁴⁷ Inte minst tycks den dramaturgi som uppstod till följd av

Bengt-Erik Grahn i landslagsmundering. Foto: Lennart Sehlin. Copyright: Vilhelmina kommuns fotoarkiv.

hans åkstil ha haft en gynnande effekt på tv-konceptet. ”Och vi kunde alla med egna ögon se Bengt-Eriks bragdlopp hemma i finrummen via TV”, stod att läsa i *Expressen* efter att Grahn sensationellt kommit delad trea i en slalomtävling i Wengen.⁴⁸ ”Brantåkar-Petersson, Plex i TV, bönade så vackert, och vi här hemma löd order och höll tummarna så det värkte, men det hjälpte inte Bengt-Erik Grahn att hålla sig på rät köl utför Lauberhorn i Wengens specialslalom”, skrev *Dagens Nyheter* i januari 1966.⁴⁹

Att Bengt-Erik Grahn blev en medial profil kan i viss mån även tillskrivas hans utstyrsel. Han åkte alltid i hemstickad tröja och toppluva, även långt efter att alpnationernas idrottsmän börjat tävla i betydligt mer åtsittande och tunnare utrustning av sportigare slag. Det är även tydligt att Grahn, tillsammans med sina svenska landslagskamrater, kom att utgöra en kontrast mot den mediebild som hade utvecklats av den alpina skidstjärnan från kontinenten vid denna tid. Den sistnämnde var under 1960-talet behäftad med allt annat än ett tillknäppt strävsamhetsideal, utan anknöt istället till konsumtion, sexualisering, frigjordhet och utlevelse – företeelser som i ett svenskt sammanhang kunde betraktas med häpnad och avståndstagande. Jean-Claude Killy från Frankrike och Bengt-Erik Grahn var inte bara varandras största konkurrenter under några år, de framstår även som motsatta idealtyper sett till hur de representerades i press och populärkulturella sammanhang. Historikern Helena Tolvhed understryker att ”[i]nslagen om Killy omfattar den moderne playboyens alla markörer: kvinnor som tränar, intensivt nöjesliv och drickande, risktagande i den farliga störtloppsbacken och äventyrliga hobbies som tjurfäktning och bilsport.”⁵⁰ Risktagandet är den gemensamma nämnaren mellan Grahn och Killy, i övrigt var de varandras antiteser. Smått ironiskt är att reportrar tycks ha sökt upp Bengt-Erik Grahn och hans landslagskolleger för att besviket konstatera att hans livsföring var något helt annat än vad de förväntat sig. *Aftonbladets* Sven-Oskar Ruhmén

skrev 1968: ”Slalom låter som alpssemester, playboys och snygga brudar. Och visst brukar flickebarnen skocka sig kring de ofövägna brantåkarna. Men Bengt-Erik Grahn är ingen playboy, vilket utskickade kvinnliga reportrar förvånat konstaterat då de närmat sig den timide samén.”⁵¹

Alpländernas skidstjärnor representerade i ett svenskt idrottsligt sammanhang något exotiskt: elegans i kombination med playboyliv och rikedom, fjärran från den svenska idrottens ännu rigorösa amatörbestämmelser som tvingade in de elitaktiva i en asketisk livsföring. ”Skandinaverna är proletärerna i den stora utförsåkningsfamiljen. Fattiga stackare som av de kontinentala förbunden behandlas med nedlåtande välvilja”, konstaterade *Aftonbladets* Nils Lodin efter att ha besökt det trånga utrymme som Bengt-Erik Grahn och de övriga svenska landslagsåkarna bodde i under en vistelse i Val-d’Isère.⁵² Från samma ort hade *Expressen* ett år tidigare skildrat en lika trång bostad, fullproppad med skidåkare och attiraljer. Bengt-Erik Grahn kommer i artikeln till tals och dryftar åtskilligt av de kontraster som fanns mellan svensk och kontinental livsföring i alpina sammanhang:

Svettiga strumpor, våta tröjor och jättepjäxorna i en vattenpöl på golvet. Svenskt kaffe puttrar på en elplatta. Samtalet går trögt. Bengt-Erik Grahn, nästan världsmästare i slalom i Portillo i Chile i somras, en åkare i den yppersta världseliten torkar sig om näsan och ser ut som om han ville säga något.

– Jo, hemma tror folk förstås att vi vråker oss i lyx. Brudar och cocktail. Fast vi knappt har pengar att gå ned på bion om hörnet. Annars är det nog det enda roliga vi kan kosta på oss. Och alla de andra grabbarna nickar och lägger in snus. Som är skickat av jantan därhemma.⁵³

Bengt-Erik Grahn arbetade, när han inte åkte skidor, som skogshuggare; han hörde hemma i fjällvärlden och hade lössnus under läppen – allt detta kom att stå som bjärt kontrast till vad det alpina skidåkarlivet annars representerade i media. ”Skogshuggaren från foten av Kittelfjellet spottar ut en pris snus och känner sig som hemma bland kanonerna/miljonärerna/playboysen härner”, stod att läsa i en artikel i *Expressen* 1965, vilket ytterligare understryker denna kontrast.⁵⁴

Noterbart här är den kollektiva identitetsuppfattning som kommer till stånd när Bengt-Erik Grahn vägs, mäts och bedöms i förhållande till kontinentens sporthjältar och playboys. Etniska skiljelinjer mellan exempelvis samiskt och svenskt nedtonas och istället sker ett skapande av nationen som homogeniserande och överordnad princip.⁵⁵ I detta internationella sammanhang blir det samiska, det regionala, fjällvärlden, naturen och det härdande skogsarbetet olika uttryck för nationen Sverige, när den ställs i kontrast mot

det kontinentala jetsetlivet.⁵⁶ Ett reportage om familjen Grahn i *Expressen* låter påskina en närmast pietetisk livssyn hos Bengt-Erik. Hans lugna och strävsamma persona sammankopplas med det samiska, men framför allt det norrländska. Här tecknas bilden av den återhållsamme svensken som i en främmande miljö inte tappar fotfästet och lockas av det stora livets frestelser:

– Oj, vad skönt att komma ifrån allt jäkt och allt folk som jagar en, menar Bengt-Erik Grahn. Jag skall tala om att ibland blir man så hetsad så att man hetsar upp sig själv! Och det är inte bra...

Bengt-Erik fortsätter:

– Även i skidbackarna väller det av folk och alla möjliga språk surrar omkring en. Det är liv och rörelse dygnet runt på de där berömda sport-orterna. Enda chansen att få någorlunda ro är att bo på något litet och lugnt hotell. Bor man för flott blir man lätt bortskämd och det duger inte om man skall släss i världstoppen.

Det är kloka ord den 24-årige sameynglingen talar. Han står med två bestämda (och starka) ben på jorden.

Talar man om Grahn så talar man om en äkta norrländsk fura!⁵⁷

Helena Tolvhed har tidigare visat hur sammanlänkningen mellan natur och vinteridrottsmän, inte sällan liknade vid en ”fura” eller en ”fjällets son”, var vanligt förekommande uttryck när nationen konstruerades i efterkrigstidens svenska populärpress.⁵⁸

Även idrottshistorikern John Hellström har initierat beskrivit den hjältefigur som Bengt-Erik Grahn förknippades med, dock med en annan protagonist, Ingmar Stenmark, vars genomslag ännu låg halvtannat decennium fram i tiden. Hellström lyfter fram just ”hemstickade toppluvor”, samt den mediala konstruktionen av ett ”naturbarn med lika betoning på natur som barn”, som särskilt karakteristiskt för ett svenskt sporthjälteideal vid denna tid. Skidåkare som Stenmark (och här platsar även Grahn) ”förknippades med en urnordisk manlighet baserad på lugn, tjurighet och styrka som ställdes i kontrast till den playboymentalitet som ansågs känneteckna världscupens övriga stjärnor”.⁵⁹

Anmärkningsvärt är att det samiska inte berörts av vare sig Tolvhed eller Hellström när de diskuterar relationen mellan nationella ideal och vinteridrottsmän i efterkrigstidens Sverige. Att Bengt-Erik Grahns samiska bakgrund lyftes fram så mycket mer än Stenmarks beror sannolikt på att han var född i en renskötande familj. Visserligen utgör de renskötande samerna en minoritet av den samiska befolkningen. Den förhärskande syn på samer som framför allt den svenska statsmakten stod bakom under sent 1800-tal och flera decennier in på 1900-talet var dock intimt förbunden med

renskötseln. Icke renskötande samer betraktades som avvikare från dem som företrädde det förment "autentiskt" samiska, nämligen renskötarna.⁶⁰

Det framgår ändå tydligt att den mediale hjältefigur som Bengt-Erik Grahn representerade inte var enhetlig. Här framträder snarare en hybrid identitet där lekfullheten vid nomadskolans backar och skogshuggarlivets vedermodor och krävande livsstil får samsas sida vid sida. Samiskhet och norrländsk nybyggeranda blir på detta sätt byggstenar i ett svenskt hjälteideal där det traditionella får aktualitet och relevans inom den annars så kontinentala och av flärd och flyktighet präglade moderna utförsåkningen.

Djärv och kattsmidig

När Grahns insatser bedömdes på sportsidorna återkom några diskussionsteman frekvent, nämligen hans åkstil och hans vurpor i backen. I de diskussioner som fördes återopades ibland också hans samiska bakgrund. Till saken hör att han var 165 centimeter lång, och i pressmaterialet förklarades hans kroppslängd med det faktum att han var same. Uttryck kopplade till "samiskhet" och "litenhet" nämndes ofta i nära anslutning till varandra. Bengt-Erik Grahn kunde beskrivas som "den lille samepojken", eller "den lille samen".⁶¹ Dessa uttryck sammanfogades och framhölls gärna med en kort karakteristik av hans åkstil. Han kunde beskrivas som "den lille våghalsige samen från Kittelfjäll i Västerbottens lappmark".⁶² En annan beskrivning: "Djärvhet och våghalsighet har varit utmärkande för den lille och kattsmidige sameynglingen."⁶³ Ett tredje exempel: "Grahn är den alpina världens slugger, en tuff och oförvägen same som inte vet vad rädsla och försiktighet innebär."⁶⁴ I denna typ av karakteristik flätades orsakssamband ihop mellan det samiska och den höga fart och tekniska färdighet som krävdes för att prestera på högsta nivå om kroppsvikten var lättare än hos de flesta andra. Åkstilen konstruerades på detta sätt som en etnisk identitetsmarkör där Grahn fick representera ett samiskt och något mer riskfyllt sätt att åka skidor.⁶⁵ Det handlade om att sätta högsta fart från början, att ge järnet och att ta slalomspinnarna med minsta möjliga marginal.

Diskussionerna om Grahns åkstil intensifierades i dagspressen mot 1960-talets mitt. "Ni vet hur Bengt-Erik satsar. Han vråker sig i energisprutande stil nedför, formligen ormar sig runt portarna och tjänar dyrbara tiondelar", framhöll slalomspionjären Sigge Bergman. I takt med att hans internationella framgångar blev fler och fler uppmärksammades även hans missöden i allt högre grad. Hans sätt att ta sig ned för backarna gav upphov till slagkraftiga och kortfattade benämningar som utgick från den härfinna gränsen mellan triumf och nederlag. "Våga vinn-stilen", blev ett närmast vedertaget uttryck och förekom återkommande i pressen.⁶⁶ Om

åksättet sades även att "[d]är satt inte stilen utan farten i högsätet", och vid vurpor talades det om "den Grahnska förmågan att åka med huvudet under armen".⁶⁷ Vurporna framstod vid 1960-talets mitt som ett av Grahns mest framträdande kännetecken. Frustrationen var i dagspressen påtaglig över att han inte växlade från sitt riskfyllda och fartfyllda tempo till ett åksätt som i högre grad byggde på säkerhet.⁶⁸

Att Bengt-Erik Grahns försatte många chanser ansågs i pressen inte vara en följd av hans egna taktiska överväganden. Istället påtalades att åksättet var ett uttryck för dåliga tävlingsnerv.⁶⁹ "Brister det tekniskt? Nej, knappast. Är det en psykisk historia? Möjligen", skrev *Norra Västerbotten*.⁷⁰ Även den samiska bakgrunden kunde åberopas för att förklara Grahns åkstil och misslyckanden. Efter tredjeplatsen i Wengen 1965 gjorde Sigge Bergman några förutsägelser om den svenska utförsåkningens framtid i allmänhet, och Bengt-Erik Grahns i synnerhet:

Liksom de flesta andra samer är han naturligt [*sic*] skicklig på skidorna, men han lider också under den brist på koncentrationsförmåga som är samerna egen [*sic*]. Kanske bottenar den bristen i en sorts atavism, i nomadens underlägsenhetskänsla visavi de bofasta, stadiga och trygga. Vi får se hur han finner sig till rätta nu. Det blir spännande.⁷¹

Att nomadismen försett samer med särskilda nedärvda förmågor som kunde komma till sin rätt i idrottssammanhang hade varit en gängse rasistisk förklaringsmodell som fitigt begagnades under det tidiga 1900-talet i anslutning till längdskidåkning.⁷² Bergmans resonemang är alltså en kvarleva av ett kulturhierarkiskt tankegods vars genomslag var som mest påtagligt på sportsidorna under mellankrigstiden. Att det rör sig om en kvarleva framgår av att liknande utsagor inte hittats i medieinslagen om Bengt-Erik Grahns. Dessutom väckte tilltaget uppseende och kritiserades skarpt, till och med på ledarsidor där idrottsliga angelägenheter annars sällan ventilerades. Följande genmäle i *Aftonbladet* återgavs även i tidningen *Samefolket*:

Vi inbillar oss gärna att all den upplysning vi har fått om ras- och gruppfördomar från andra länder som t ex USA och Sydafrika skulle ha gjort någon verkan. Därför är det verkligen upprörande att en svensk idrottsledare uttalar sig om en grupp människor som om de genom arv skulle ha vissa egenskaper, som skicklighet på skidor, dålig koncentrationsförmåga och underlägsenhetskänsla.⁷³

Den hårda kritiken indikerar att de sega och kvardröjande stereotyperna som omgärdat samer i idrottsliga sammanhang ansågs obsoleta i 1960-talets

Sverige. Sannolikt rör det sig om en slentrianmässigt framkastad stereotyp snarare än en personligt förankrad övertygelse hos Sigge Bergman, eftersom han annars, i egenskap av ordförande i Svenska Skidförbundet, var mycket välvilligt inställd till den samiska idrottsrörelsen och god vän med flera av de samiska längdskidåkare som representerade det svenska landslaget.⁷⁴

Vad beträffar orsakerna till Bengt-Erik Grahns vurpor, som de diskuterades på sportsidorna, får Sigge Bergmans inlägg i diskussionen betraktas som ett undantag. Det låg närmare till hands att förklara hans tillkortakommanden utifrån hans märkliga taktiska val snarare än genom det faktum att han var same. Däremot kunde hans åkstil indirekt sammankopplas med hans samiska bakgrund och att han var kortare till växten än andra utförsåkare.

Levnadsberättelsen i centrum

Bengt-Erik Grahns levnadsberättelse är ganska svärfångad. Den följer i vart fall inte ett enhetligt mönster. Ett och samma minne skiftar snabbt i betydelse och mening, och kan ena stunden förknippas med glädje och stolthet för att i nästa stund övergå i vemod och ånger. Följande konversation mellan mig och Bengt-Erik är ett belysande exempel:

BEG: Jag fick mycket råd och tips, men då jag stod på start, då var det bara jag som bestämde. Det jag kände för. Och det var inte alla gånger så himla bra.

Jag.: Var det skönt att slippa det, just den stunden man var i backen?

BEG: Ja, alla krav man hade på sig, vet du, så att det var jävligt skönt. Jag tog ju aldrig åt mig av de där kraven. Det är väl den största missen jag har gjort.⁷⁵

Möjligtvis kan det vankelmodiga draget i levnadsberättelsen höra samman med att Bengt-Erik saknar den stora händelsen i sin idrottskarriär varifrån en enhetlig berättelse kan ta avstamp, exempelvis ett VM- eller ett OS-guld. Människors levnadsberättelser tenderar annars att följa den klassiska hjältesagens dramaturgi. Vissa minnen framhävs och vissa tonas ned eller glöms bort. Livet läggs till rätta och byggs upp genom nyckelhändelser och vändningar som ger berättelsen framåtrörelse, i riktning mot ett i efterhand konstruerat slutmål.⁷⁶ Detta gäller inte minst kända idrottsprofiler, som under årens lopp utmejslat sin berättelse successivt i otaliga intervjuer med journalister.⁷⁷

Hävdelse och motstånd är emellertid ett utmärkande drag i minnesbilderna, vilket inte minst framträder när de personliga bevekelsegrunderna bakom

hans åkstil rekapituleras. När Bengt-Erik mot slutet av sitt liv reflekterar över den kritik han fick, understryker han hur ansträngande det kunde vara att hantera alla åsikter som dryftades: ”Alla skulle diskutera hur man skulle åka vet du, och det kom experter från alla möjliga håll i Sverige, och de skulle ändra på allting. Men mig klarade de inte av att ändra, utan jag fortsatte i samma anda och stil.”⁷⁸

Ett ord som karakteriserar Grahns egen inställning till sitt idrottande i allmänhet och sin åkstil i synnerhet är *egensinne*. Historikern Björn Horgby har med utgångspunkt i arbetarkulturen i Norrköping begreppsligt definierat egensinne som en försvarsstrategi inom vilken maktanspråk uttrycks genom uppträdanden som för överheten framstår som irrationella och omöjliga att kalkylera.⁷⁹ Bengt-Eriks åkstil – sättet han åkte på, och sättet som han talade om det – betraktas som ett uttryck för ett sådant egensinne, vilket riktades mot en överhet som främst bestod av idrottsledare, sportjournalister och andra auktoriteter som hade synpunkter på hans idrottande.

Som ett exempel på detta egensinne fungerar ett uttalande i en tidning efter vurpan vid VM i Portillo 1966:

Jag kan inte köra försiktigt. Jag satsar för att vinna och det gör man inte utan att sätta allt på spel. Alla människor har försökt tala om för mig att i dagens andra åk (om någon gång) borde jag gå in för att bevaka min placering. Ta det försiktigt. Jag är ledsen mina vänner jag fungerar inte på det viset. [---] När jag hade bara tio portar kvar i andra åket, och jag kände att ena skidan skar igenom var det fruktansvärt. Jag seglade genom luften i en magnifik flygtur och hann tänka igenom hela situationen. Kom underfund med att det var inget att gråta för. Det här var ändå det enda sättet jag kunde ha gjort det på.⁸⁰

Här framträder egensinnet tydligt: en halsstarrig slalomåkare som av omgivningen bemöts med oförstående när han envetet förfäktar sin mycket riskabla åkstil, efter att ha förlorat en till synes kassaskäpssäker guldmedalj bara några portar före mål – efter förstaåket hade han haft en ledning med hela två sekunder.

Skidåkning på samiskt vis

Det framgick ovan hur dagspressen lade särskild tonvikt på kulturgeografiska förutsättningar när Bengt-Erik Grahns färdigheter som utförsåkare diskuterades. Dessa förklaringar överensstämmer till stor del med hans egen levnadsberättelse. ”Naturligt” är nyckelordet, inte bara i dagspressens resonemang, utan även när han själv minns hur skidåkarfärdigheterna

utvecklades. Backen låg precis in på barndomshemmets knut, ”så det blev ganska naturligt att vi [...] gick upp och åkte ned”.⁸¹ Vidare berättar han att ”det var ju utför överallt i Kittelfjäll. Det lutade ju vart man än gick någonstans. [...] Så vi var ganska ’invuxna’ i det vet du.”⁸² Levnadsberättelsen avviker emellertid på en punkt från dagspressen. Det handlar om åren på nomadskolan i Tärnaby. I jämförelse med den förhållandevis okomplicerade bild av dessa år som ges i dagspressen, framstår flytten från Kittelfjäll till Tärnaby och nomadskolan i Bengt-Eriks egen berättelse som en avgörande vändpunkt – en epifani – som markerar övergången från en ganska harmonisk och trygg miljö i Kittelfjäll till en betydligt mer sammansatt tillvaro i Tärnaby, där mörka minnen samsas med ljusa.

De mörka minnen som Bengt-Erik rekapitulerar rör motsättningar mellan lokala Tärnabybor och de samer som bodde på nomadskolans internat. Av minnesbilderna framgår att lokalbefolkningen ofta såg ned på de samiska skolbarnen. Dessutom var rivaliteten mellan nomadskolan och Skytteanska skolan, där lokalbefolkningens skolbarn gick, mycket stark, något som ofta resulterade i handgemäng. Detta sammanfattas av en deskriptiv sekvens i Bengt-Erik berättelse:

Det var mycket bråk i Tärnaby under de sex åren, mellan skolorna, Skytteanska skolan och sameskolan. Det var alltid krig. Det kom alltid vid vissa tidpunkter. Sista april då var det som värst, för då ville ju vi också gå ned och se brasan. Men där var vi inte välkomna, det kan jag säga. Vi skulle hålla oss borta ifrån det. Dom var inte så himla förtjust i samerna på den tiden, där uppe.⁸³

Den deskriptiva sekvensen illustreras också av några narrativer i vilka motsättningarna tydligt framträder. Det handlar om minnesbilder av våld som elever från Skytteanska skolan utsatte Bengt-Erik för. En av dessa minnesbilder lyder som följer:

Det var en gång, jag var ned på majbrasan och skulle gå hem till skolan, så kände jag hur det brände till på ryggen. Då låg ju de här andra, svenskarna, uppe på kyrkogården, på muren där, och sköt på oss med luftgevär. Det brände till men gick inte igenom, men man kände det, de sköt på en. Tur att de inte hade annan ammunition.⁸⁴

I Bengt-Erik Grahn's berättelse finns en stor skillnad mellan tillvaron i Kittelfjäll och den i Tärnaby. I Kittelfjäll fanns inte den rivalitet som var så framträdande i Tärnaby. Ur denna rivalitet framträder en tydlig dikotomisering i etniska kategorier, där Grahn positionerar sig själv som same i

förhållande till ”svenskarna” som sköt med luftgevär och inte välkomnade de samiska barnen till majbrasan.

Parallellt med de mörka hågkomsterna löper minnesbilderna av skidåkningen i Tärnaby som ett tydligt ljustråk. Skidsportens framträdande position i orten var inte oväntat en sporre för Bengt-Erik och många av hans jämnåriga. Hans egen berättelse skiljer sig dock från dagspressens i fråga om hur det kom sig att han blev utförsåkare. Under flera år var det nämligen inte utförs- utan längdskidåkning som han satsade på, något som inte framgår av pressmaterialet: ”Jag åkte ju längd hela min barndom från skoltiden vid sex års ålder tills jag gick ut sjuan. Det var längdåkning som gällde, men jag smet ibland in på utförsåkning genom att backen kom in och gick förbi skolan.”⁸⁵

Bengt-Erik Grahn satsade länge på längdskidåkning inte främst av egen vilja, utan snarare som en följd av omgivningens förväntningar och den idrottsundervisning som bedrevs på nomadskolan. Visserligen inbjöd nomadskolans läge till utförsåkning i backarna på raster och på fritiden, men denna idrottsform stod ändå inte högt i kurs i undervisningen: ”Jo, det var mycket idrott, men det var ju lassokastning och skidåkning – längdåkning – som gällde”, berättar han.⁸⁶ Hans minnesbild överensstämmer med det synsätt på idrott som under 1920-talet etablerats inom det statliga nomadskoleväsendet. Nomadskoleinspektören Vitalis Karnell drev en linje om att så kallad lapsk idrott skulle bestå av främst lassokastning och skidåkning, samtidigt som ingen gymnastikundervisning skulle förekomma. Renskötarlivet, ansågs det, skulle förse de samiska barnen med erforderlig allsidig träning.⁸⁷

Det var emellertid inte bara inom nomadskolan som det fanns en grund för skeptiska uppfattningar om utförsåkning. Bengt-Erik upplevde ett motstånd inte bara från idrottsledare, utan även från sin samiska omgivning. Något skämtsamt och ironiskt berättar han sålunda: ”Jag var ju inte svensk, vet du, jag var ju same, och du vet de skulle ju inte hålla på med utförsåkning. Så det var ju många same då som kämpade emot mig också.”⁸⁸ Att omgivningen demonstrerade sitt missnöje med hans val av skididrottsgren kan enligt Bengt-Erik själv sökas i två orsaker. Den första att de som kände till hans skicklighet som längdskidåkare inte ville att talangen skulle gå förlorad genom ett byte av gren. Den andra orsaken har redan antytts, nämligen att det fanns en tydlig förväntan om vilken typ av idrott som same vid nomadskolan skulle ägna sig åt. Detta framgår dels av den stora vikt som i nomadskolans idrottsundervisning lades vid lassokastning och längdskidåkning, dels i frånvaron av uppmuntran när Bengt-Erik på allvar började intressera sig för utförsåkning. Liksom att det i Sverige närts en uppfattning om att utförsåkning inte hörde hemma

här, fanns det därmed också en föreställning om utförsåkning som något ”osamiskt”. Längdskidåkning var tradition, utförsåkning något modernt, och det fanns tydliga förväntningar på att samer endast skulle ägna sig åt det förstnämnda.⁸⁹ ”Vi skulle ju åka med björnsputet”, skämtar Bengt-Erik i efterhand om dessa förväntningar, och anspelar då på en i historien vanligt förekommande jaktmetod bland samerna, att jaga rovdjur genom att förfölja dem på skidor.⁹⁰ Här kan nämnas att sammanlänkningen mellan tradition och det samiska i idrottssammanhang har beröringspunkter med slutsatser som dragits i internationell forskning. C. Richard King påpekar från en nordamerikansk horisont att det i populära representationer av idrottare med urfolksbakgrund funnits en ”tendency to confine Indianness within the past or at least tradition”.⁹¹

För Bengt-Eriks del vägde fartens tjusning tyngre än omgivningens bemötanden. Han berättar att så snart det gavs tillfälle, åkte han skidor utför oavsett om det var i Tärnaby eller hemma i Kittelfjäll. Det stod länge och vägde mellan vilken skidgren han skulle välja att satsa på. Avgörandet skedde när han gick i årskurs sju då idrottsledaren Erling ”Tärna-Lasse” Larsson uppmärksammade hans tekniska skicklighet som slalomåkare. Stödet från Larsson var av stor betydelse för att Bengt-Erik slutade med längdskidåkning för att istället satsa helhjärtat på utförsåkning.⁹² Ett narrativ i form av en minnesbild från nomadskolan illustrerar symboliskt å ena sidan omgivningens förväntningar på att Bengt-Erik Grahn borde ägna sig åt längdskidåkning, å andra sidan hans revolt mot desamma:

Jag fick ett par skidor från husmor på skolan. Och så frågade jag henne: ”Ska jag åka på dem här?” ”Ja”, sa hon, ”det är längdskidor”. Och vet du vad jag gjorde? Jag ville inte det. Jag körde rakt in i skolväggen, och båda skidorna gick av! [skratt] Ja du vet, jag brydde mig inte om att väja för skolan, utan jag tänkte att jag kör in. De hade en sten fot där nere. Jag körde in skidorna dit, båda två gick av. Sen slapp jag hålla på med längdåkning mer.⁹³

Hybrida identiteter i slalombacken

Åkstilen och de taktiska överväganden som gavs särskilt mycket utrymme i dagspressens rapportering om Bengt-Erik Grahn utmärker sig även i levnadsberättelsen. Hur hans sätt att åka skidor utvecklades bör, enligt honom själv, sökas i flera orsaker. Han berättar att det för det första handlade om att konkurrensen alltid var stenhård i Tärnaby, något som tvingade fram höga farter och teknisk färdighet:

Vi var ju rätt många konkurrenter i Tärnaby, och i Kittelfjäll också några stycken, så det var ju en konkurrenssituation mellan oss. Man var tvingad att åka fort jämt. Det gick inte att åka långsamt någon gång – då gick det inte att vinna. Det blev liksom en grej för mig att jag ska ha högt tempo och jag hade fördel av att jag var så snabb i fötterna. Jag kunde trampa om väldigt snabbt och det var väl det jag levde på egentligen.⁹⁴

Bengt-Erik uppehåller sig, i likhet med sportjournalisterna, även vid kroppens storlek som en avgörande faktor. Vad som förlorades i kroppsvikt, togs igen genom teknik. Om sitt intåg i landslaget berättar han:

Det var chockartat! Man skulle ju in i ett landslag och det var ju mest vanliga svenskar, och där passade ju inte jag in. Genom att jag var så liten och smal. Någon gång vägde jag inte mer än 60 kilo. Så jag var ju väldigt liten och smal, och det där, det kompenserade jag med en enorm skidteknik.⁹⁵

I dagspressen sammankopplades kroppslängd och djärvhet till en åkstil som kodades som samisk. Av Bengt-Erik Grahns minnesbild framgår ånyo denna positionering: omständigheten av att vara ”liten och smal” innebar att han inte ansåg sig passa in bland ”vanliga svenskar”.

Att vara same framstår som synonymt med att inte riktigt ”passa in”. Bengt-Erik berättar att han återkommande möttes av fördomar på grund av sin samiska bakgrund: ”Man fick fan acceptera, vet du. Man var en liten lappkille som kom, inte kunde man höja upp rösten. Det gick inte. Det var bara att acceptera allting.” En stund senare framhåller han även att ”man fick hela tiden försöka framföra sina åsikter, så fort man bara kunde, det var jobbigt, den delen var jobbig alltså, att tvingas slå sig fram både på idrottsbanan och bland folket i Sverige också.”⁹⁶

Om upplevelser av fördomar som riktades mot honom på grund av hans samiska bakgrund berättar Bengt-Erik: ”Jag möttes av mycket fördomar, men det var mest ifrån svenskar. I utlandet – det var nästan så man vart gudsförklarad.”⁹⁷ Det internationella livet som skidåkare upplevdes som mer lätthanterligt, eftersom fördomarna han möttes av i Sverige inte kom till uttryck utomlands i samma utsträckning, i och med att få där hade någon kännedom om vilka samerna var:

Man fick så mycket konstiga kommentarer. De såg ju att jag var ju inte svensk, de såg ju att jag hade samiska drag. Och det tyckte de var väldigt konstigt. [---] Men de tyckte om mig, det var inget negativt. Men de såg ju att jag inte hade Sverigedragen. Men då fick man ju

berätta att jag är svensk, men jag är same, och de förstod inte vad jag sa. Same – vad är det? Jo men jag är same och så fick jag förklara vad samer var för något.⁹⁸

Utsagor som ”de såg ju att jag var inte svensk” och ”jag är svensk, men jag är same” kan vid en första anblick tyckas svårförenliga, men bekräftar snarare att etnicitet inte handlar om distinkta och lagbundna kategorier, utan snarare om hur identiteter formas relationellt i specifika situationer.⁹⁹ Det är något av en oproblematiserad hybrid identitet som framträder i Bengt-Erik Grahns levnadsberättelse. Den frustration han ger uttryck för tycks snarare bero på omgivningens omständliga och ibland enögda sätt att försöka kategorisera hans etniska och nationella tillhörigheter.

Avslutning

I belysningen av Bengt-Eriks Grahns karriär som utförsåkare, som den framträder i samtida pressmaterial och hans egen levnadsberättelse, har en offentlig personlighet framträtt som ter sig något mer sammansatt än de nationella hjälteberättelser som tidigare forskning intresserat sig för. Bengt-Eriks Grahns kunde både glorifieras och betraktas som en udda figur i en brytningstid där utförsåkningen successivt nådde acceptans och etablerades efter att tidigare ha befunnit sig i den i Sverige så populära längdskidåkningens skugga. Under 1960-talet kom den alpina skidsporten att återspegla den framåtanda och den moderniseringsiver som kännetecknade ”rekordåren” i stort, och i denna idrottsliga dikotomi mellan tradition (längdskidåkning) och modernt (utförsåkning), framstår Grahns närmast som en brygga mellan dåtid och framtid. Hans person och livsföring stod i bjärt kontrast mot det jetsetliv och den playboymentalitet som den alpina livsstilen i alpländerna förknippades med i den svenska pressen. I denna kontrast framträder en nationell hjälteberättelse om Bengt-Erik Grahns, och den hämtade intryck av det samiska och av nostalgiska föreställningar om norrländsk nybyggaranda. Den gav med andra ord uttryck för en hybridisering av olika kulturella identiteter där särskilda uttryck för klass, regionalism och etnicitet stod i fokus.

Den etniska aspekten är dock inte entydig i pressmaterialet. Den samiska identiteten förekommer i olika sammanhang: i glorifieringen av Bengt-Erik Grahns, i enstaka fördomsfulla utsagor samt i beskrivningarna av hans karakteristiska åkstil. I sin levnadsberättelse rör sig Bengt-Erik Grahns tämligen obehindrat mellan olika kategorier: ena stunden same, andra stunden svensk, allt beroende på vilket sammanhang han beskriver. Han ger alltså uttryck för en hybrid identitet där det inte finns någon motsätt-

ning mellan de olika identiteterna. Snarare tycks det som om omgivningen många gånger, till hans frustration, haft ett större behov av att kategorisera honom som antingen det ena eller det andra.

Tydligt är också att det finns en påfallande diskrepans mellan mediebilden och Bengt-Erik Grahns egna erfarenheter. Tärnaby, miljön där han fostrades till en framgångsrik utförsåkare, framstod i pressen som harmonisk men i levnadsberättelsen som betydligt mer sammansatt. I dessa minnesbilder kan också en orsak skönjas till den egensinniga personlighet han gav uttryck för som utförsåkare. Från början fanns det tydliga förväntningar på honom som idrottare eftersom han var av samisk börd, och dessa förväntningar gick ut på att längdskidåkning var en lämpligare idrott än utförsåkning. Mot denna förväntning bröt han. Denna rebelliska läggning gav han även uttryck för när han tog för vana att negligera den aldrig sinande strömmen av taktiska rekommendationer. Hans decennium i världseliten präglades sålunda av ett ödmjukt trots som uttrycktes genom hans åkning snarare än med ord och uppträdanden. Att åka som han ville, oavsett omgivningens synpunkter och åsikter, var något av en maktdemonstration och ett framträdande drag i Bengt-Erik Grahns idrottsmannapersona.

Summary

The Singular Slalom Skier from Kittelfjäll. A Biographical Study About Bengt-Erik Grahn

This article is a sports biography of Bengt-Erik Grahn, a prominent figure in Swedish alpine skiing during the 1960s. By discussing representations of Bengt-Erik Grahn in the Swedish daily press and comparing these with his own life story and memories from his time as an elite alpine skier, the objective is to study the cultural identities that appear in relation to his sports career. Bengt-Erik Grahn grew up in a Sámi family in Kittelfjäll in the Swedish province of Västerbotten and spent his early school years at the Sámi nomad school in Tärnaby. Due to his Sámi background and position as a representative of the Swedish national alpine team, the article focuses in particular on how identity constructs such as “Swedishness” and “Sáminess” appear in the source material. For instance, it is argued that his Sámi identity served an important function when Bengt-Erik Grahn was depicted as a Swedish sports hero. In addition, his Sámi background, meager way of life, odd sporting outfit (a hand-knitted wool sweater and hat) and profession as a forestry worker were all characteristics presented in the press coverage as distinguishing the Swedish sporting identity of amateurism from what was perceived as a jet-set and playboy mentality represented by the

professional Continental European alpine skiers. However, simultaneously with this idealization, Bengt-Erik Grahn's Sámi heritage was also used as a stereotype to explain his aggressive and risky tactics, which often resulted in crashes in the most important competitions. Bengt-Erik Grahn's own life story in several ways offers nuance to the perceptions of the daily press. In particular, it reveals the challenges facing Bengt-Erik Grahn in his youth as he chose to focus on a career in alpine skiing. For example, there were strong expectations that a Sámi skier should devote him- or herself to cross-country skiing, which was considered a traditional Sámi sport at the time. Alpine skiing, on the other hand, was perceived as modern and alien to Sámi sports culture. In that way, Bengt-Erik Grahn's odd and independent way of skiing appears in his life story as a demonstration of empowerment. Despite the prevailing culture, he chose the sport and how to perform it entirely on his own.

Keywords: Sámi history, Oral history, History of sport, Alpine skiing, Ethnicity.

Noter

- 1 Stig Ove Gustavsson, *Fjällvind över världen*, Skellefteå 2008, s. 43–48.
- 2 John S. Hellström, *Den svenska sporthjälten. Kontinuitet och förändring i medieberättelsen om den svenska sporthjälten från 1920-talet till idag*, Malmö 2014, kap. 4.
- 3 Fredrik Schoug, "De ärorikas kärntrupp. Stenmarkshysteri och medial explosion", i *Tankar från baslinjen. Humanister om idrott, kropp och hälsa*, Jesper Fundberg, Klas Ramberg & Dan Waldetoft (red.), Stockholm/Stehag 2005, s. 108. Genusperspektivet är framträdande även i Helena Tolvheds diskussion om utförsåkningens förändrade status i svensk populärpress från 1940-talets slut och två decennier framåt, något som även diskuteras nedan. Helena Tolvhed, *Nationen på spel. Kropp, kön och svenskhet i populärpressens representationer av olympiska spel 1948–1972*, Umeå 2008, s. 142–143.
- 4 Bo Reimer, *Uppspel. Den svenska TV-sportens historia*, Värnamo 2002, s. 133.
- 5 *Ibid.*, s. 134.
- 6 För ett svenskt sammanhang, se Billy Ehn, "National feeling in sport. The case of Sweden", *Ethnologia Europaea*, 1989:1; Hellström 2014; Leif Yttergren, *I och ur spår! En studie om konflikter och hjältar i svensk skidsport under 1900-talet*, Lund 2006, kap. 7.
- 7 Peter Dahlén, *Sport och medier. En introduktion*, Kristiansand 2008, kap. 11, 12. Ett internationellt standardverk utgörs av medievetaren Garry Whannels *Media Sport Stars. Masculinities and Moralities*, London 2002.
- 7 Min observation av invigningstal vid Same-Mästerskapen i Arjeplog 2016. Minnesanteckning i min ägo.
- 8 Thomas Hylland Eriksen, *Etnicitet och nationalism*, Nora 1998, s. 85.
- 9 *Ibid.*, s. 81–82.
- 10 Stuart Hall, "Kulturell identitet och diaspora", i *Globaliseringens kulturer. Den postkoloniala paradoxen, rasismen och det mångkulturella sambället*, Catharina Eriksson, Maria Erikson Baaz & Håkan Thörn (red.), Nora 1999, s. 234.

- 11 Jan Aart Scholte, *Globalization. A Critical Introduction*, Basingstoke 2000, s. 180–181.
- 12 Per Moritz, *Fjällfolk. Livsformer och kulturprocesser i Tärna socken under 1800- och 1900-talen*, Umeå 1990, s. 27–28, 31–33, 44–46, 63, 127–128, 136, 238–240 och 262.
- 13 ”Anjas hemliga liv”, *Expressen* 30/1 2005.
- 14 Ferdinand Tönnies, *Community and Civil Society*, New York 2001.
- 15 Förfaringsrådet har utarbetats med inspiration från Helena Tolvheds fruktbara idrottsbiografiska forskning där just muntligt berättande kombineras med en bearbetning av skriftligt och självbiografiskt textmaterial. Se Helena Tolvhed, *På damsidan. Femininitet, motstånd och makt i svensk idrott 1920–1990*, Göteborg 2015, s. 34.
- 16 Tolvhed 2008, s. 47–48; Eriksen 1998, s. 87–88.
- 17 I syfte att inhämta kunskap om det alpina landslagets verksamheter under 1960-talet har även Svenska Skidförbundets alpina kommittés handlingar studerats vid tiden för Bengt-Erik Grahn's karriär. Dessa handlingar förvaras i Riksarkivet i Arninge.
- 18 Om levnadshistoriska intervjuer, se Alf Arvidsson, *Livet som berättelse. Studier i levnadshistoriska intervjuer*, Lund 1998.
- 19 Lynn Abrams, *Oral History Theory*, London & New York 2010, s. 2.
- 20 Annika Olsson, ”Från att ge röst till att ge och ta plats”, i Thor Tureby & Hansson 2015, s. 41–49; Abrams 2010, s. 169–174.
- 21 Alessandro Portelli, *The Death of Luigi Trastulli and Other Stories. Form and Meaning in Oral History*, Albany 1991, s. 50.
- 22 Malin Thor Tureby, ”Oral history i en internationell kontext”, i Thor Tureby & Hansson 2015, s. 19. Se även Alessandro Portelli, ”The Peculiarities of Oral History”, *History Workshop Journal* 1981:1, s. 99.
- 23 Se Tolvhed 2015, s. 135–136.
- 24 Steinar Kvale & Svend Brinkmann, *Den kvalitativa forskningsintervjun*, Lund 2014, s. 194–196.
- 25 Arvidsson 1998.
- 26 Anna-Lill Drugge, ”Forskningsetik och urfolksforskning”, i *De historiska relationerna mellan Svenska kyrkan och samerna. En vetenskaplig antologi*, band 1, Daniel Lindmark & Olle Sundström (red.), Skellefteå 2016, s. 209.
- 27 *Ibid.*, s. 209.
- 28 ”Brantåkare bäst i olympisk test”, *Aftonbladet* 26/10 1959.
- 29 ”Slalom-Grahn klar för OS”, *Expressen* 11/1 1960.
- 30 Rune Sundmark, ”Ski total”, *Alpin Skidsport* 1968:1.
- 31 ”Nu tvingas han leva på fästmöns pengar”, *Expressen* 15/1 1970.
- 32 Se t.ex. ”Det går fort utför för den här familjen”, *Aftonbladet* 6/12 1960; ”Elva syskon och alla är de utförsåkare”, *Aftonbladet* 13/1 1965; ”S-L-A-L-O-M-F-E-B-E-R!’Folk är som tokiga här när Grahn är i TV”, *Expressen* 2/2 1965; ”En konstig sommar...”, *Aftonbladet* 1/6 1966; ”Konstig sommar för Bengt-Erik Grahn”, *Expressen* 25/7 1966; ”Grahn slipper operation”, *Expressen* 8/7 1967.
- 33 ”S-L-A-L-O-M-F-E-B-E-R!’”, *Expressen* 2/2 1965.
- 34 Yttergren 2006, kap. 1.
- 35 Olle Rimfors & Sigge Bergman, *På skidor i Alperna. Upplevelser och erfarenheter från två månaders skidstudier i Österrike och Schweiz*, Stockholm 1934. Se även Mats Bergman & Anders Bergman, *Sigge Bergman. Porträtt av en idrottsledare*, Västerås 2008, s. 43–53.
- 36 Tolvhed 2008, kap. 3; Samuel Thorné, ”Elegans, grace och kanoner. Utförsåkningens pionjärfas i svensk skidlitteratur, 1926–1939”, opublicerad kandidatuppsats i historia, Historiska institutionen, Stockholms Universitet, ht 2018.

- 37 Bergman & Bergman 2008, s. 63. Se även E John B Allen, *The Culture and Sport of Skiing. From Antiquity to World War II*, Amherst 2007, 99–106; Bergman & Bergman 2008, s. 53–56. Se även Schoug 2006, s. 106.
- 38 ”Grahn brantkung”, *Dagens Nyheter* 22/12 1965.
- 39 ”Vad jag är glad att du är hemma igen”, *Expressen* 10/2 1965.
- 40 ”News kommenterar”, *Sölvesborgstidningen* 12/1 1965.
- 41 ”Sverige fick en skidstjärna mitt i sommaren”, *Aftonbladet* 11/8 1966. Se även ”Slalom lockar”, *Dagens Nyheter* 7/2 1965.
- 42 Sofia Seifarth, *Råd i radion. Modernisering, allmänhet och expertis 1939–1968*, Stockholm 2007, s. 14.
- 43 *Ibid.*, s. 14–15.
- 44 Alf W. Johansson, ”Svensk nationalism och identitet efter andra världskriget”, i *Vad är Sverige? Röster om svensk nationell identitet*, Alf W. Johansson (red.), Stockholm 2001, s. 8.
- 45 ”Slalom lockar”, *Dagens Nyheter* 7/2 1965.
- 46 Reimer 2002, s. 70.
- 47 Reimer 2002, s. 313.
- 48 ”Tio sekunder, tack!”, *Expressen* 11/1 1965.
- 49 ”Grahn satsade för hårt – och plöjde!”, *Dagens Nyheter* 17/1 1966.
- 50 Tolvhed 2008, s. 119 och 143.
- 51 ”Tuffheten blev hans öde”, 29/1 1968.
- 52 ”Så är brantåkarnas lyxliv”, *Aftonbladet* 26/12 1969. Se även ”Folk därhemma tror väl att vi vräker oss i lyx – och så har vi knappt råd med bio”, *Expressen* 18/12 1966; ”Nu måste alla följa mönstret”, *Aftonbladet* 23/1 1967.
- 53 ”Folk därhemma tror väl att vi vräker oss i lyx – och så har vi knappt råd med bio”, *Expressen* 18/12 1966.
- 54 ”Skogshuggare Grahn”, *Expressen* 11/1 1965. Se även ”Det ljuva livet är en myt”, *Aftonbladet* 7/3 1965.
- 55 Se Stuart Hall, ”The Question of Cultural Identity”, i *Modernity: An Introduction to Modern Societies*, Stuart Hall, David Held, Don Hubert & Kenneth Thompson (red.), Cambridge, 1996, s. 616–617.
- 56 Tolvhed 2008, kap. 3, särskilt s. 82.
- 57 ”Familjen utför”, *Expressen* 6/1 1966.
- 58 Tolvhed 2008, s. 104–105.
- 59 Hellström 2014, s. 184–186.
- 60 Andrea Amft, ”Att skapa en ’autentisk’ minoritet. Om maktrelationen mellan svenskar och samer från slutet av 1800-talet till 1970-talet”, *Historisk tidskrift*, 1998:4; Ulf Mörkenstam, *Om ”Lapparnes privilegier”. Föreställningar om samiskhet i svensk samepolitik 1883–1997*, Stockholm 1999.
- 61 ”33 aktiva kom hit”, *Expressen* 18/2 1960; ”10 000 kronor, tack – han är pank!” *Expressen* 10/2 1965; ”Framgången i TV ger Grahn plats bland utförsåkarnas stora”, *Svenska Dagbladet* 12/1 1965; ”Tio sekunder, tack!”, *Expressen* 11/1 1965.
- 62 ”Sverige fick en skidstjärna mitt i sommaren”, *Aftonbladet* 11/8 1966.
- 63 ”S-L-A-L-O-M-F-E-B-E-R!”, *Expressen* 2/2 1965.
- 64 ”Nu deppar Grahn”, *Aftonbladet* 5/8 1968.
- 65 Detta kan jämföras med hur den kvänske skidåkaren Per Olsen framställdes i norsk dagspress. Se Helge C. Pedersen, ”Per Olsen – den nye Arvo Viitanen’. Framstillingen av Finnmarks første skistjerne i nasjonal og regional presse i 1950-åra”, i *Utanfor sporet?*

- Idrett, identiteter og regionalisme i nord*, Helge C. Pedersen & Eivind Å. Skille (red.), Vallset 2016.
- 66 "Bengt-Erik Grahn trea med topptid bland världseliten", *Svenska Dagbladet* 11/1 1965; "Grahn föll på sin 'våga-vinn-stil'", *Svenska Dagbladet* 18/1 1965; "Rädd Grahn gav allt", *Dagens Nyheter* 11/1 1965.
- 67 "S-L-A-L-O-M-F-E-B-E-R!", *Expressen* 2/2 1965.
- 68 "Jag åker till VM för att ta medalj", *Expressen* 15/8 1966.
- 69 "Frisk satsning av Grahn i VM", *Västerbottens Folkblad* 15/8 1966; "Känt folk i idrott önskar inför 1967", *Idrottsbladet* 31/12 1966; Calle Briandt, "Rapport från alpina VM Chile", *Alpin Skidsport* 1967:1.
- 70 "Bära eller brista Bengt-Eriks paroll", *Norra Västerbotten* 16/8 1966.
- 71 "Framgången i TV ger Grahn plats bland utförsåkarnas stora", *Svenska Dagbladet* 12/1 1965.
- 72 Isak Lidström, "Bland 'rationella asketer' och 'ädla vildar'. Etniska relationer inom svensk längdskidsport från sekelskifte till mellankrigstid", *Historisk tidskrift* 2017:3, s. 661–664.
- 73 "Den svenske...", *Aftonbladet* 15/1 1965. Se även "En samepojke i världseliten bland utförsåkarna", *Samefolkets egen tidning* 1965:1–2, s. 19.
- 74 Se t.ex Isak Lidström, "Same-Mästerskapens uppkomst. Om idrott, inkludering och exkludering utifrån stats- och etnicitetsgränser, 1948–1959", *Idrott, historia & samhälle* 2017, s. 78.
- 75 Bengt-Erik Grahn, personlig kommunikation, 31/5 2018.
- 76 Se Agneta Lilja, "Det är ett sår som aldrig kommer att läka helt. En estlandssvensk kvinnas levnadsberättelse", *Svenska landsmål och svenskt folkliv*, 2017, s. 69; Arvidsson 1998, s. 20–21.
- 77 Tolvhed 2015, s. 135.
- 78 Bengt-Erik Grahn, personlig kommunikation, 29/5 2018.
- 79 Björn Horgby, *Egensinne och skötsambet. Arbetarkulturen i Norrköping 1850–1940*, Stockholm 1993, s. 271.
- 80 "Förlåt, jag kan inte åka på annat sätt", *Expressen* 15/8 1966. Se även "Grahn brantkung", *Dagens Nyheter* 22/12 1965; "Jag åker till VM för att ta medalj", *Expressen* 15/8 1966; "Bengt-Erik ångrar ingenting", *Dagens Nyheter* 18/12 1968.
- 81 Bengt-Erik Grahn, personlig kommunikation, 21/5 2018.
- 82 Ibid.
- 83 Bengt-Erik Grahn, personlig kommunikation, 18/5 2018.
- 84 Bengt-Erik Grahn, personlig kommunikation, 27/11 2018.
- 85 Bengt-Erik Grahn, personlig kommunikation, 21/5 2018.
- 86 Bengt-Erik Grahn, personlig kommunikation, 18/5 2018.
- 87 Synsättet förändrades dock från 1920-talet och framåt så att gymnastikundervisningen i nomadskolorna i högre grad kom att efterlikna den som bedrevs i de svenska folkskolorna. Se David Sjögren, *Den säkra zonen. Motiv, åtgärdsförslag och verksamhet i den särskiljande utbildningspolitiken för inhemska minoriteter 1913–1962*, Umeå, 2010, s. 107–108.
- 88 Bengt-Erik Grahn, personlig kommunikation, 21/5 2018.
- 89 Se t.ex. Isak Lidström, "'Gud behöver idrottsungdomen'. Lennart Wallmark och den samiska idrotten", *Personhistorisk tidskrift* 2017:1.
- 90 Bengt-Erik Grahn, personlig kommunikation, 27/11 2018.
- 91 C. Richard King, "A Notable Exception: Notes on Notah Begay, Race, and Sports", i *Native Athletes in Sport and Society: A Reader*, C. Richard King (red.), Lincoln & London 2005, s. 224.

- 92 Bengt-Erik Grahn, personlig kommunikation, 27/11 2018.
- 93 Ibid.
- 94 Bengt-Erik Grahn, personlig kommunikation, 29/5 2018.
- 95 Bengt-Erik Grahn, personlig kommunikation, 21/11 2018.
- 96 Bengt-Erik Grahn, personlig kommunikation, 21/5 2018.
- 97 Ibid.
- 98 Ibid.
- 99 Eriksen 1998, s. 42–43.